

L. KARSAVINO ISTORIOSOFINIS MESIANIZMAS IR EURAZIJOS IDĖJA

Gintautas Mažeikis

Prof. dr. ŠU Filosofijos katedros vedėjas

L. Karsavino filosofiniai ir istoriniai kūriniai yra ne tik mokslinių tyrinėjimų ir apibendrinančių apmąstymų rezultatas, bet ir mesianistinis – politinis veiksmas, kuriuo buvo realizuojama pasaulio dvasios raida bei įgyvendinama Eurazijos idėja. Ontinė dialektika¹ buvo būdinga Nicolaus von Cues, J. Böhmes, Hėgelio bei Karsavino filosofijai. Hėgelio požiūriu, jo paties apmąstymai buvo ne abstraktūs samprotavimai, o pasaulio dvasios savižinos veiksmas, turintis ne tik filosofines, bet ir civilizacines, politines pasekmes. Jo teigimu, visuotinį ir konkretų istorinį pobūdį pažinusi pasaulio dvasia savitai plėtoja civilizacinius tikslus ir implikuoja politinius sprendimus tų žmonių, kurių mąstymas geriausiai išreiškia dvasios raidos uždavinius. Karsavinas savo „Istorijos metafizikoje“ kritikuoja Hėgelio dialektiką, o pasaulio dvasios raidą pakeičia Nicolaus von Cues *Possesst* – dialektinės dievo raiškos principu. Jis istoriškai aiškina metafizines *explicatio* ir *complicatio* idėjas, paversdamas jas civilizacine ar dominuojančių tautinių kultūrų sklaida bei filosofine, metafizine kontempliacija. Todėl kiekvienas talentingas kūrėjas, filosofas, realizuojantis arba apmąstantis dominuojančias istorines tendencijas, užtikrina sakralinį procesą ir būtiną savižinos formą. Tokia metafizinė, sakralinė civilizacijų ir tautų raidos interpretacija lėmė Karsavino mesianistinę ir politinę laikyseną bei vertybinius įsitikinimus. Jo mesianizmas yra susijęs su siekiu pačiam užtikrinti istorinę dieviškumo raidą, paskatinti tautų ir civilizacijų genezę. Mistinė ir kognityvinė mąstytojo patirtis suponavo būtinybę pasiaukoti savo paties įsitikinimams ir principams ir visomis išgalėmis, nesigailint sveikatos ir gyvybės, tarnauti istorinei kultūrinei dieviškumo raidai. Tokia šio mąstytojo politinės ir filosofinės laikysenos interpretacija padeda paaiškinti du dalykus: pirma, kodėl Karsavinas 1928 metais iš Paryžiaus atvyko dirbti į Lietuvą ir atsisakė patrauklesnių pasiūlymų dėstyti Britanijoje. Ir, antra, kodėl jis nepasitraukė baigiantis II Pasauliniam karui, o pasilikęs ignoravo sovietų valdžios potvarkius ir ideologiją.

Karsavino istoriosofinės, mesianistinės idėjos ir jo aktyviai plėtota Eurazijos ideologija (jis kurį laiką vadovavo šiam sąjūdžiui, buvo jo ideologas) buvo artimi jo laikotarpio hermetiniam simbolizmui, kuris buvo paplitęs Italijoje, Vokietijoje, Rusijoje ir Lietuvoje. Pats Karsavinas save laikė simbolizmo ir sidabrinės Rusijos poezijos auklėtiniu, siekusi krikščioniškas pažiūras derinti su neoplatoniškomis, kartais net gnostinėmis įžvalgomis. Jam, kaip vienam iš VI. Solovjovo pasekėjų, yra būdingas gilus, ontinis meilės simbolizmas, kai meilė yra traktuojama ne

¹ Ontinės dialektikos (*ontic dialectic*) terminą vartojo straipsnyje diskutuojama prasme: Charles Taylor (1999) Comment on Jürgen Habermas' "From Kant to Hegel and Back Again", *European Journal of Philosophy* 7 (2), 158–163.

tik kaip psichologinė žmogaus būseną, bet ir kaip kosminis procesas, susiejantis žmogų su dieviškos malonės raiška. Pagaliau, to laikotarpio kai kuriems Rusijos mąstytojams buvo būdingas tikėjimas vardo energetika, kuri dažniausiai buvo siejama su Vilhelmo fon Humboldto filosofija. Ryškūs tokių energetinių kalbos teorijų atstovai yra ne G. Špetas, P. Florenskis, A. F. Losevas. Pastebėtina, kad Vakarų filosofijos lingvistinis posūkis buvo susietas su formalizacijos, abstrakcijos instrumentų tobulinimu, loginių, sintaksinių ir kalbinių situacijų tyrinėjimais. Priešingai, Rusijos visuotybės filosofijos implikuota tradicija žengia empatijos kalbinei energetikai, dvasinio esencializmo ir simbolizmo keliu. Minėtoje rusiškoje tradicijoje vardas, simbolis, idėja atskleidžia ontologinę būties sandarą, todėl kalbėjimas laikomas ontiniu, kosminiu, religiniu įvykiu. Iš esmės remiamasi rezonanso teorijos principu: panašūs tautines, civilizacines tendencijas atitinkantys kalbėjimai sustiprina ontinę kalbos galią ir ją paverčia socialine bei daiktų tvarka. Karsavinas specialiai neplėtojo kalbos filosofijos. Jam labiau būdingas tipologinis, artimai su tautiniais mentalitetais susijęs, kultūrų svarstymas. Tačiau Karsavino esencializmas, jo sofiologija ir energetinis tikėjimo aiškinimas savo turiniu ir forma labai artimas vardo filosofijoms, o Karsavino „Asmenybės teorija“ tiesiogiai yra susijusi su kalbine žmogaus, kaip Adomo Kadmono žemiškojo įsikūnijimo, aiškinimu. Jis teigė, kad kalba, mąstymas yra dieviškos *Possesst* proceso dalis, todėl esmingi filosofiniai, istoriniai apmąstymai yra ne abstraktus, o praktinis, veiksmas. Tai siejasi su jo filosofine meilės idėja. Meilės, kaip kosminio vyksmo, galia sustiprėja jei tai yra abipusė pasiaukojanti meilė vienas kitam. Todėl Karsavinui jo paties rašymas yra jo gyvenimo ontinė misija.

Tokie teoriniai teiginiai iš dalies paaiškina kodėl Karsavinas, Eurazijos ideologijos propaguotojas, priima S. Šalkausko kvietimą dėstyti Lietuvoje. Lietuva daugelio tuometinių Rusijos intelektualų požiūriu buvo vakarinė Eurazijos dalis. Iš dalies šias nuostatas patvirtino V. Sezemanas, Vl. Šilkarskis ir kurį laiką S. Šalkauskis. Tai, kad Lietuvoje buvo pabrėžiamas tautiškumas nebuvo nei teorinė, nei praktinė kliūtis bendradarbiavimui plėtoti. Karsavinas nagrinėjo bendrąsias mentalinių struktūrų, kultūrinių tipologijų panašybes, jų istorines sąveikas, o ne laikinus ideologinius teiginius. Tipologiniu požiūriu Lietuva galėjo būti interpretuojama kaip Eurazijos dalis dėl keleto priežasčių. Pirmiausiai Lietuvos kilmės mitografija buvo siejama su LDK slaviškomis teritorijomis, kurios civilizaciniu požiūriu buvo laikomos esminėmis ir Rusijos, ir Eurazijos aidai. Antra, lietuviška filosofija buvo artima visuotybės filosofijai (S. Šalkauskis, A. Maceina, A. Dambrauskas Jakštas, V.M. Putinas) ir simbolizmui (J. Baltrušaitis, J.A. Herbačiauskas, O. Milašius). Karsavinas Lietuvą traktavo kaip nepakankamai savo Eurazijos tapatybę supratusią, mažai ją išreiškusią tautą. Todėl jos švietimas Eurazijos dvasia buvo ne tik politinis, bet ir mistinis, mesianistinis veiksmas. Galima manyti, kad Karsavinui Lietuva buvo Eurazijos ideologijos terpė. Lietuviški nacionalistiniai esencialistiniai samprotavimai, išaukštinantys kalbą ir tikėjimą,

tipologiškai yra panašūs į minėtų Rusijos mąstytojų samprotavimus, o lietuvių kalbos spiritualistiniai aiškinimai yra analogiški vardo filosofijai.

Reikia pastebėti, kad to laikotarpio Karsavino ir lietuviškai filosofijai labai trūko sociologinio empirinio įžvalgumo, kuris įvertintų Vakarų modernizacijos galimybes, bei analitiškumo, kuris padėtų atsisakyti ar bent suspenduoti energetines vardo teorijas. Priešingai, religinis esencializmas, istorinė dialektika sumišusi su mesianizmu ir net gnosticizmu, stiprus religinis simbolinis mąstymas, - tai darė Lietuvos filosofiją pažeidžiamą įvairiausių propagandinių kampanijų, religinių–mistinių sąjūdžių ir mesianistinių kampanijų.